

VALORI ALE LIRISMULUI EMINESCIAN ÎN POEMUL *SE BATE MIEZUL NOPTII*

RODICA BĂRBAT

Universitatea de Vest din Timișoara

Cuvinte-cheie: *Eminescu, eu empiric/eu poetic, lirism obiectiv, muzicalitate.*

În biografia spirituală a operei eminesciene, etapa cuprinsă între anii 1876 - 1883 rămâne înalt-semnificativă. Sunt anii în care poetul scrie *Sonetele* dar și *Melancolie*, *Dorința*, *Despărțire*, *Și dacă...*, *De câte ori, iubito...* și multe altele. Construite pe teme poetice vechi (iubire, natură, viață, moarte), poemele acestei perioade nu mai reprezintă o lirică de confesiune, asistăm la o depășire a eului subiectiv, la o experiență ce anulează faptul biografic și, implicit realitatea eului empiric. Subiectul poetic tinde spre o neutralitate a trăirii, făcând loc unei lumi ce nu există decât prin limbaj. Poemele se structurează în jurul unor nuclee menite să consemneze realitatea poetică ca semnificant al condiției umane, mereu tensionate de aspirația spre cunoaștere, care pentru poet înseamnă totodată, și autocunoaștere. Lirismul eminescian se încarcă acum cu valențe ce-l apropie pe poet de experiența modernă a continuatorilor săi. În aspirația comună de a *fința* lumea prin cuvânt, de a fi o experiență dintre cele mai complexe a cunoașterii înseși. Asistăm, de fapt la un complex proces al obiectivării sentimentelor care dobândește acum, mai pregnant, valoarea unor intuiții poetice comunicabile în limbajul esențializat-simbolic al atâtor poeme. Cu alte cuvinte, poezia acestei etape nu mai comunică „sentimente” sau, mai exact „dacă se poate vorbi și trebuie să se vorbească de sentiment, îl înțelegem în sensul în care acest cuvânt indică nu o dispoziție sau o reacție subiectivă, ci

o revelație, o intuiție poetică [...] cu condiția de a înțelege prin asta o anumită lectură a lumii pentru care ființa să îl pregătească pe poet.”¹

Sentimentul modern al depersonalizării eului poetic de propria lui alcătuire fenomenală prin convertirea eului în obiect al reflexiei și contemplației, se caracterizează la Eminescu prin capacitatea de a transforma o tensiune din planul afectelor într-o intuiție poetică cu valoare emblematică pentru umanitate. În felul acesta poezia rămâne, în primul rând, modalitate de revelare și cunoaștere prin cuvânt. În critica românească, studiul lui D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu*, apărut în 1938, centrat pe analiza funcției expresiv-sonore a cuvântului poetic eminescian, în ciuda primatului acordat de autor factorului formal (citește stilistic), își păstrează încă însemnătatea. De fapt, D. Caracostea anticipează, înaintea lui T. Vianu, critica stilistică a textului literar, convins fiind că individualitatea creației poate fi descifrată prin analiza mijloacelor ei de expresie (forme gramaticale, lexic, imagini, sonorități). Criticul vede, în chiar datele textului literar, în unicitatea alcătuirii lui, secretul ireductibil al artei. Din această perspectivă metodologică va analiza structura stilistică și metrică în sonetul *Veneția*, „axa imaginilor” în *Epigonii*, expresiile ritmice pentru sentimentul timpului în *Stelele-n cer*, *Dintre sute de catarge* și, mai ales, amplul poem *Lucașfârul*. Studiul lui D. Caracostea, dincolo de unele opinii discutabile, reprezintă o reală contribuție în cunoașterea „artei cuvântului” la Eminescu.

Revenind la tendința constantă a poetului de a obiectiva prin cuvânt noul raport dintre eul poetic și lume, o confruntare dramatică între cunoaștere și existență, timbrul lirismului dobândește noi valori. Este vorba de puritatea melodică a versului, de tendința lui de a atinge și converti în imagine muzicală resursele sonore ale limbajului. Această condiție o îndeplinesc mai ales textele reduse ca număr de strofe. Și nu e deloc întâmplător faptul că aceste poezii cunosc, în laboratorul intim al creației, forme succesive de distilare muzicală a ideii poetice, în efortul dramatic de a găsi „cuvântul ce exprimă adevărul”.

¹ M. Dufrenne, *Poeticul*, București, Ed. Univers, 1971, p. 161.

La acestea se adaugă puritatea melodică a versului, tendința lui de a atinge și converti în imagine muzicală resursele sonore ale limbajului. Și nu e vorba de o anume muzicalitate exterioară, ci de un fenomen greu analizabil prin factori formali. Mai trebuie spus că funcția sugestiv muzicală a cuvintelor nu acționează în poezie izolat; ea face parte organic din natura particulară a relației dintre semnificat și semnificat, ca factori esențiali ai expresivității poetice.

În acest mod se construiește și poezia *Se bate miezul nopții...* care inițial făcea parte din poemul dramatic de tinerețe *Andrei Mureșanu*. Puține texte care ne sunt familiare nu numai din lirica eminesciană, dar și din aceea a poeților reprezentativi ai literaturii române, refuză cu atâta obstinție orice demers analitic făcut într-un limbaj conceptual, diferit, deci, de limbajul poeziei. Hugo Friedrich vorbea de magia limbajului ca o caracteristică a liricii moderne, de „versuri ce vor mai mult să sune decât să spună”, de puterea sunetului de a transcende sensul. Există însă și o putere a sensului de a se instaura în sunet într-o fericită întâlnire a sensului cu sunetul.

Poemul *Se bate miezul nopții* este alcătuit din șase versuri într-o unitate oarecum constrângătoare: realitatea poeziei începe și se sfârșește în cuvânt, devenit element suficient sieși.

„Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă,
Și somnul, vameș vieții, nu vrea să-mi ieie vama.
Pe căi bătute-adeșea vrea moartea să mă poarte,
S-asamăn într-olalta viață și cu moarte;
Ci cumăna gândirii-mi și azi nu se mai schimbă,
Căci între amîndouă stă neclintita limbă.”

Așadar, timpul se golește în chiar clipa în care clopotul bate miezul nopții. Somnul, vameș vieții, refuză să oprească introspecția lucidă a eului poetic care a descoperit în sine imaginea golită de fapte a lumii; hotarul despărțitor dintre viață și moarte devine el însuși iluzie, pură incertitudine, devreme ce conștiința nu mai înregistrează lumea fenomenală încadrată în timp, supusă schimbării și devenirii. “Cumpăna gândirii”, încremenită în propria ei tăcere, desfăcută - nu ca idee ci ca lucru! – de propriul ei conținut, golită de voința de a

ordona lumea și de a o reface prin cuvânt, acceptă tăcerea pe care sunetul clopotului o face și mai grea, și mai enigmatică.

Căci limba neclintită a clopotului, prin transfer, devine limba nemișcată a cuvântului ce divulgă cea mai gravă dintre consecințele oricărei gândiri: incapacitatea sa de a se surprinde în cuvânt.

Și toate acestea într-o tonalitate inefabilă de descântec, lipsit de culori exterioare, lipsit chiar de mari simboluri poetice, dar încărcat de lumină interioară a sunetului, care pătrunde în memorie, învăluindu-și acolo, încă o dată, marile lor adâncimi.

Tendința aceasta de esențializare a unei trăiri face din Eminescu unul din marile spirite ce au contribuit la izbânzile moderne ale poeziei.

LYRIC VALUES IN EMINESCU'S POEM MIDNIGHT BEATS

(Abstract)

Key-words: *Eminescu, empiric/poetical self, objective lyricism, musicality*

The study examines several of the Eminescu lyric values: overcoming self subjective, making real sense, as well as the musicality of verse, a phenomenon hardly looked only through formal factors. The analysis focuses on a text of Eminescu: *Midnight beats* from 1883, representative of the ideas in the article.